

Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos sprendimai

1. **Ramanauskas prieš Lietuvą** ([DK], peticijos Nr. 74420/01, 2008-02-05);
2. **Cudak prieš Lietuvą** ([DK], peticijos Nr. 15869/02, 2010-03-23);
3. **Paksas prieš Lietuvą** ([DK], peticijos Nr. 34932/04, 2011-01-06);
4. **Kudrevičius ir kiti prieš Lietuvą** [DK], peticijos Nr. 37553/05, 2015-10-15);
5. **Vasiliauskas prieš Lietuvą** ([DK], peticijos Nr. 35343/05, 2015-10-20).

Ramanauskas prieš Lietuvą ([DK], peticijos Nr. 74420/01, 2008-02-05)

Teismas priėmė sprendimą, konstatuodamas Konvencijos 6 str. (teisė į teisingą bylos nagrinėjimą) 1 d. pažeidimą. Šią bylą dėl keliamų sudėtingų Konvencijos aiškinimo klausimų nagrinėjo ir praktiką tokiose bylose apibendrino Teismo Didžioji kolegija.

Pareiškėjas, dirbęs prokuroru Kaišiadorių rajone, pritaikius nusikalstamos veikos imitacijos elgesio modelį, 2000 m. buvo nuteistas už 2 500 JAV dolerių kyšio paėmimą. Teismui jis skundėsi, kad buvo sukurstytas padaryti nusikaltimą, pažeidžiant jo teisę į teisingą teismą pagal Konvencijos 6 str. 1 ir 3 d., t.y. dėl to, kad baudžiamajame procese prieš pareiškėją buvo naudojami kurstymo veiksmais surinkti įrodymai ir dėl neturėjimo galimybės apklausti liudytoją.

Teismas, apibendrindamas teisės į teisingą teismą panašiose bylose bendruosius principus, pripažino sunkumus, su kuriais susiduria nusikaltimus tiriantys pareigūnai, rinkdami įrodymus. Be to, šiais tikslais tenka pasitelkti slaptus agentus, informatorius, ypač organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos bylose. Teismas atkreipė dėmesį, kad korupcija teisinėje sferoje yra didelė problema daugelyje valstybių. Teismas padarė išvadą, kad pats savaimė specialių tyrimo technikų naudojimas nepažeidžia teisės į teisingą teismą, tačiau jų taikymas turi turėti aiškias ribas. Todėl viešu interesu negalima pateisinti įrodymų, gautų pareigūnų kurstymo veiksmais, panaudojimo baudžiamajame procese. Pasak Teismo, tokiu būdu neabejotinai iškiltų grėsmė kaltinamojo teisei į teisingą teismą. Kurstoma yra tada, kai pareigūnai, nepaisant to, ar jie slaptųjų tarnybų atstovai, ar asmenys, veikiantys pagal jų instrukcijas, neapsiriboja iš esmės pasyviu nusikaltimo tyrimu, bet siekdami surinkti įrodymus, savo daroma įtaka kursto nusikaltimą, kuris antraip nebūtų padarytas.

Taikydamas minėtus bendrus principus šioje byloje, Teismas vertino, ar modelio vykdytojų VS ir AZ veiksmai neviršijo pasyvaus padarytos nusikalstamos veikos tyrimo. Teismas atsižvelgė, kad nebuvo įrodymų apie tai, jog pareiškėjas anksčiau būtų padaręs nusikalstamų korupcinio pobūdžio veikų, be to, visi pareiškėjo ir AZ susitikimai įvyko pastarojo iniciatyva. Teismo nuomone, tikėtina, kad pareiškėjas buvo skatinimas padaryti nusikalstamus veiksmus, nors nebuvo objektyvių įrodymų apie tai, kad pareiškėjas būtų ketinęs įsitraukti į tokią veiklą.

Teismas pastebėjo, kad Konvencijos 6 str. nebūtų pažeistas, jeigu pareiškėjas būtų galėjęs veiksmingai kelti kurstymo klausimą baudžiamajame procese. Nacionaliniai teismai turėjo pareigą išsiaiškinti, ar pareiškėjas buvo kurstomas. Pasak Teismo, nacionalinės institucijos ir teismai turėjo bent jau išsamiai ištirti, kaip numatyta LR Konstitucinis Teismo 2000 m. gegužės 20 d. nutarime, ar nusikalstama veika nebuvo sukurstyta. Tuo tikslu turėjo būti nustatytos priežastys, kodėl operacija buvo pradėta, pareigūnų įsitraukimo į nusikaltimą mastas ir kurstymo pobūdis, taip pat spaudimas, kurį pareiškėjas patyrė. Teismo nuomone, tai buvo ypač svarbu dėl to, kad dingęs VS nebuvo apklaustas baudžiamajame byloje kaip liudytojas. Teismas teigė, kad pareiškėjas turėjo turėti galimybę išdėstyti savo argumentus kiekvienu iš šių aspektų.

Teismas pastebėjo, kad teisminiame lygmenyje nebuvo imtasi priemonių atlikti išsamų pareiškėjui keliamų kaltinimų tyrimą, nesiaiškinta, kokį vaidmenį pareiškėjo byloje vaidino AZ ir VS.

Teismas atkreipė dėmesį į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teiginį, kad tada, kai pareiškėjo kaltė buvo nustatyta, klausimas, ar buvo kokia nors išorinė įtaka jo ketinimui padaryti nusikaltimą, tapo nebesvarbus. Vis dėlto prisipažinimas sukurstyto nusikaltimo padarymu negali panaikinti paties kurstymo fakto ar jo pasekmių.

Vadovaudamasis šiais argumentais, Teismas pripažino Konvencijos 6 str. 1 d. pažeidimą ir priteisė 30 000 eurų teisingo atlyginimo (pareiškėjas prašė daugiau kaip 400 000 litų). Pastebėtina, kad byloje dėl Konvencijos 6 str. 1 d. pažeidimo nedažnai priteisiamos tokios didelės sumos. Deja, Teismas neatsižvelgė į tai, kad prokuroras, būdamas atsakingas valstybės pareigūnas, „pasidavė“ provokacijai, ir netaikė tokios savo praktikos, kada pats pažeidimo pripažinimas laikomas pakankamu teisingu atlyginimu.

Cudak prieš Lietuvą ([DK], peticijos Nr. 15869/02, 2010-03-23)

Pareiškėja skundą dėl teisės į teismą pažeidimo pateikė Teismui dar 2001 m. gruodžio 4 d. 2006 m. kovo 2 d. Teismas priėmė priimtino nutarimą šioje byloje, 2009 m. sausio 27 d. pareiškimas buvo perduotas nagrinėti Didžiajai kolegijai, 2009 m. liepos 1 d. įvyko viešas posėdis.

Kadangi šioje byloje keliamas teisės į teismą ir valstybės imuniteto santykio klausimas, tikėtina kad Teismas siekė pasisakyti šiuo klausimu išsamiau, remdamasis naujausiomis tarptautinės teisės tendencijomis. Didžioji kolegija išnagrinėjo šią bylą ir savo sprendime konstatavo Konvencijos 6 str. (teisė į teisingą bylos nagrinėjimą) 1 d. įtvirtintos teisės kreiptis į teismą pažeidimą.

Pareiškėja A. Cudak dirbo Lenkijos Respublikos ambasadoje Vilniuje korespondente – telefoniste. 1999 m. jai pasiskundus Lygių galimybių kontrolieriui, kad vienas iš ambasados tarnautojų (pirmasis sekretorius) seksualiai priekabiavo, ji iš tiesų buvo pripažinta seksualinio priekabiavimo auka. Kilusio skandalo kontekste pareiškėja buvo atleista iš darbo, motyvuojant, kad ji neatvyko į darbą visą savaitę, nors, pareiškėjos teigimu, jos neįleisdavo į ambasados pastatą, ir ji jau buvo pateikusi prašymą atleisti ją iš darbo savo noru. Pareiškėja pateikė ieškinį teismui pripažinti jos atleidimą neteisėtu, į darbą negrąžinti, bet priteisti kompensaciją. Vilniaus apygardos teismas, remdamasis valstybės imuniteto doktrina, kurią prašė taikyti Lenkijos Respublikos užsienio reikalų ministerija, bylą nutraukė, Lietuvos apeliacinis bei Aukščiausiasis teismas tokią nutartį paliko nepakeistą. Teismas rėmėsi tuo, jog byla nepateko į Lietuvos teismų jurisdikciją, nes Lenkijos Respublika atsisakė būti joje atsakove. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad, nors pareiškėja dirbo pagal darbo sutartį, tarp jos ir ambasados susiklostė viešosios teisės reguliuojami valstybės tarnybos santykiai, ir pareiškėja, atlikdama savo pareigas, padėjo įgyvendinti Lenkijos Respublikos suverenias funkcijas.

Teismas atmetė Vyriausybės išankstinį prieštaravimą, kuriame, remiantis ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išvadomis, buvo teigiama, kad pareiškėja galėjo kreiptis į Lenkijos teismus. Teismas pastebėjo, kad net laikant, jog tokia priemonė buvo teoriškai įmanoma, šios bylos aplinkybėmis ji neatrodo prieinama ir veiksminga.

Teismas, spręsdamas Konvencijos 6 str. 1 d. taikymo klausimą, rėmėsi savo praktika, suformuota *Vilho Eskelinen ir kiti prieš Suomiją* ([DK], Nr. 63235/00, 2007-04-19) byloje. Nurodęs, kad pareiškėjos pareigų atlikimas vargu ar galėjo prilygti valdžios įgaliojimų vykdymui, ir šiuo požiūriu galimybei remtis objektyviais valstybės interesų pagrindais, Teismas pripažino, kad Konvencijos 6 str. 1 d. šioje byloje taikytina.

Spręsdamas skundą iš esmės, Teismas visų pirma pažymėjo, kad Konvencijoje įtvirtinta teisė kreiptis į teismą nėra absoliuti, tačiau bet kokie šios teisės ribojimai turi būti proporcingi,

kad ji nebūtų pažeista iš esmės. Teismas taip pat pažymėjo, kad Konvencija turi būti aiškinama remiantis tarptautinės teisės normomis, t.y. ir tomis, kurios reglamentuoja valstybės imunitetą. Todėl priemonės, kurias taiko valstybė, Konvencijos dalyvė, remdamasi visuotinai pripažintomis normomis, reglamentuojančiomis valstybės imunitetą, iš principo negali būti laikomos neproporcingu teisės kreiptis į teismą ribojimu. Tačiau pastebėjęs, kad teisė į teismą turi būti ne teorinė teisė, bet veiksminga ir užtikrinta praktikoje, Teismas pažymėjo, kad jei valstybės imuniteto principo taikymas riboja teisę kreiptis į teismą, būtina įvertinti, ar pagal bylos aplinkybes toks ribojimas yra pagrįstas.

Teismas vertino, ar teisės kreiptis į teismą apribojimu valstybės imuniteto doktrinos pagrindu buvo siekiama teisėto tikslo, ir ar tokia priemonė buvo proporcinga siekiamam tikslui. Buvo pažymėta, kad valstybės imuniteto taikymu buvo siekiama teisėto tikslo, atitinkančio tarptautinę teisę – skatinti pagarbą ir gerus santykius tarp valstybių gerbiant kitos valstybės suverenitetą. Vertindamas ribojimo proporcingumą, Teismas priminė savo išvadas, padarytas *Fogarty prieš Jungtinę Karalystę* ([DK], Nr. 37112/97, 2001-11-21) sprendime, apie tarptautinės ir lyginamosios teisės tendencijas riboti valstybės imunitetą su darbo santykiais susijusiems ginčams, išskyrus tuos, kurie susiję su personalo įdarbinimu ambasadose. Teismas rėmėsi ir šią tendenciją patvirtinančia 2004 m. Jungtinių Tautų Konvencija „Dėl valstybių ir jų turto imuniteto nuo jurisdikcijos“, ypač jos 1991 m. Tarptautinės teisės komisijos parengtu projektu. Minėto projekto (ir konvencijos) 11 str. numato netaikyti imuniteto taisyklės valstybės sudaromoms darbo sutartims su diplomatinių misijų užsienyje personalu, tiesa, nustatant ir tam tikras išimtis.

Pažymėtina, kad Lietuva nėra ratifikavusi minėtos 2004 m. Jungtinių Tautų konvencijos, kuri, beje, dar nėra įsigaliojusi. Šiuo požiūriu Teismas nurodė, kad jos nuostatos, jei jos atspindi paprotinę tarptautinę teisę, valstybei yra privalomos. Be to, Teismas pastebėjo, kad valstybės, įskaitant Lietuvą, nėra prieštaravusios minėto projekto 11 str. formulotei, be to, nors Lietuva ir neratifikavo minėtos konvencijos, ji nebalsavo prieš tai, kad ji būtų priimta. Teismas padarė išvadą, kad pareiškėjai netaikomos minėto 11 str. išimties, nes jos funkcijos nebuvo susijusios su valdžios įgaliojimu vykdymu, be to ji nepriklausė diplomatiniam personalui ir nebuvo įdarbinančios valstybės pilietė. Galiausiai, ginčas buvo susijęs ne su jos įdarbinimu, o su atleidimu iš darbo.

Teismas taip pat atsižvelgė į Lietuvos teisę bei nacionalinių teismų praktika, kad nepaisant to, jog galiojantis Civilinio proceso kodeksas įtvirtino absoliutaus valstybės imuniteto doktriną, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika patvirtino riboto valstybės imuniteto taikymą santykiuose, kuriuos reglamentavo viešoji teisė, t.y. *acta jure imperii*. Teismas, vertindamas pareiškėjos funkcijų pobūdį, teigė, kad nei Lietuvos Aukščiausiais Teismas, nei Vyriausybė neįrodė, kad pareiškėjos funkcijos buvo susijusios su Lenkijos valstybės valdžios įgaliojimų vykdymu. Be to, Teismas atsižvelgė ir į tai, kad pareiškėjos atleidimas buvo susijęs su seksualiniu priekabiavimu darbe. Atsakydamas į Vyriausybės argumentus, kad Lenkijai paprašius imuniteto būtų sudėtinga įvykdyti pareiškėjos naudai priimtą Lietuvos teismo sprendimą, Teismas pažymėjo, jog tai negali užkirsti kelio tinkamam Konvencijos taikymui.

Teismas, padaręs išvadą, kad Lietuvos teismai, dėl valstybės imuniteto šioje byloje atsisakę jurisdikcijos nagrinėti pareiškėjos ieškinį, peržengė jiems suteiktą vertinimo laisvę, tokiu būdu pažeisdami pačią teisės kreiptis į teismą esmę, pripažino Konvencijos 6 str. 1 d. pažeidimą ir priteisė 10 000 eurų žalos atlyginimo (pareiškėja prašė beveik 200 000 eurų).

Pastebėtina, kad šioje byloje teisėjai pateikė ir atskiras nuomones. Vienoje iš jų (teisėjo Cabral Barreto kartu su teisėju Popović) kritiškai vertinami Teismo motyvai 66 ir 67 sprendimo punktuose: teigiama, kad valstybės negali įpareigoti neratifikuota tarptautinė sutartis, tačiau valstybė yra saistoma paprotinės tarptautinės teisės normų, nepaisant to, ar jos kodifikuotos ar ne. Kitoje (teisėjo Malinverni, kartu su teisėjais Casadevall, Cabral Barreto, Zagrebelsky bei Popović) teigiama, kad, Konvencijos 41 str. (teisingas atlyginimas) tikslas yra

atkurti asmens *status quo ante*. Atsižvelgiant į tai, kad pareiškėja nacionaliniuose teismuose siekė pripažinti jos atleidimą neteisėtu bei dėl to patirtos žalos atlyginimo, bylos atnaujinimas būtų buvęs tinkamas teisingas atlyginimas Konvencijos 41 str. požiūriu. Todėl, anot jų, Teismo sprendime suformuluota pareiškėjos galimybė atnaujinti procesą būtų priimtinesnis už piniginę kompensaciją teisingas atlyginimas.

Paksas prieš Lietuvą ([DK], peticijos Nr. 34932/04, 2011-01-06)

Didžioji kolegija 14 balsų prieš 3 konstatavo, kad byloje buvo pažeistas Europos žmogaus teisių konvencijos 1 Protokolo 3 str. numatyta pareiškėjo teisė būti renkamam į Seimą.

Teismas šioje byloje buvo nusprendęs atskirai nagrinėti pareiškimo priimtimumo ir esmės klausimus, nors daugelyje kitų bylų Teismas paprastai nusprendžia taikyti Konvencijos 29 str. 3 d., pagal kurią bylos priimtimumo ir esmės klausimai gali būti nagrinėjami kartu. Bylą Paksas prieš Lietuvą nagrinėjusi Teismo 7 teisėjų kolegija 2009 m. gruodžio 1 d. nutarė savo jurisdikciją perleisti Teismo Didžiajai kolegijai. Perdavęs pareiškimą nagrinėti Didžiajai kolegijai, Teismas taip pat pranešė, kad Didžioji Kolegija spręs, ar galima nagrinėti kartu pareiškimo priimtimumo ir esmės klausimus pagal Konvencijos 29 str. 3 d. ir Teismo Reglamento 54A taisyklės 3 dalį. 2010 m. balandžio 28 d. byloje įvyko Didžiosios kolegijos viešas posėdis.

Nagrinėjamoje byloje Teismas sutiko, kad valstybė jos Prezidento pareigas einančio asmens padarytą šiurkštų Konstitucijos pažeidimą ar konstitucinės priesaikos sulaužymą turi vertinti kaip ypatingai sunkų atvejį ir turi imtis ryžtingų veiksmų. Tačiau, atsižvelgdamas į tai, kad pareiškėjui nustatytas draudimas būti renkamam Parlamento nariu yra nuolatinio ir negrįžtamo pobūdžio, Teismas konstatavo, kad toks apribojimas yra neproporcingas ir pripažino, kad buvo pažeistas Konvencijos 1 Protokolo 3 str.

Byla Paksas prieš Lietuvą buvo perduota Lietuvos Respublikos Vyriausybei dar 2007 m., ir nuo to laiko vyko rašytinis šios bylos nagrinėjimas. Byla yra susijusi su 2004 m. vasario 19 d. Seime pradėta apkaltos byla pareiškėjui, tuo metu ėjusiam Lietuvos Respublikos Prezidento pareigas. Seimo prašymu, Konstitucinis Teismas 2004 m. kovo 31 d. priėmė išvadą „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento Rolando Pakso, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, kurioje konstatavo, kad Respublikos Prezidentas šiurkščiai pažeidė Konstituciją ir sulaužė priesaiką, kai, be kita ko, suteikė Lietuvos pilietybę verslininkui rusui Jurijui Borisovui už šio duotą finansinę paramą ir leido verslininkui suprasti, kad dėl jo teisėsaugos institucijos atlieka tyrimą bei klausosi jo pokalbių. 2004 m. balandžio 6 d. Seimas R. Paksą pašalino iš Respublikos Prezidento pareigų apkaltos proceso tvarka. Seimas 2004 m. gegužės 4 d. priėmė Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo pakeitimus, kuriais *inter alia* buvo nustatyta, kad Respublikos Prezidentu negali būti renkamas asmuo, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka pašalino iš užimamų pareigų ar panaikino jo Seimo nario mandatą, jeigu nuo jo pašalinimo iš užimamų pareigų ar jo Seimo nario mandato panaikinimo praėjo mažiau kaip 5 metai. Konstitucinis Teismas 2004 m. gegužės 25 d. nutarimu pripažino, jog Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo nuostata, kad asmuo, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka pašalino iš pareigų, panaikino jo Seimo nario mandatą, gali būti renkamas Respublikos Prezidentu, jeigu nuo jo pašalinimo iš pareigų, Seimo nario mandato panaikinimo praėjo 5 metai, prieštarauja Konstitucijai, nes pagal Konstituciją toks asmuo niekada negali būti renkamas Respublikos Prezidentu. Kartu Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad konstitucinės atsakomybės turinį sudaro ir tokio valstybės pareigūno pašalinimas iš pareigų ir iš to išplaukiantis draudimas tokiam asmeniui ateityje užimti tokias Konstitucijoje numatytas pareigas, kurias asmuo gali pradėti eiti tik po to, kai duoda Konstitucijoje numatytą priesaiką, t.y., be kita ko, ir būti renkamam Seimo nariu. Seimas 2004 m. liepos 15 d. pakeitė

Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymą, nustatydamas, kad Seimo nariu negali būti renkamas asmuo, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka pašalino iš užimamų pareigų ar panaikino jo Seimo nario mandatą. Šio konstitucinio draudimo proporcingumo klausimas ir buvo nagrinėjamas Teisme.

Taigi bylos nagrinėjimas Teisme buvo susijęs su šiuo vieninteliu klausimu – ar nebuvo pažeista Konvencijos 1 Protokolo 3 str. numatyta teisė į laisvus rinkimus, t.y. teisė būti išrinktu į įstatymų leidžiamosios valdžios instituciją. Pastebėtina, kad pagal Teismo praktiką Teismas leidžiami platesnio pobūdžio teisės būti išrinktu, t.y. „pasyviosios“ rinkimų teisės apribojimais. Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad teisei būti išrinktu į Parlamentą valstybės gali nustatyti griežtesnius reikalavimus ir kad Teismas, vertindamas jų atitiktį Konvencijai iš esmės tikrina nustatytų apribojimų proporcingumą (pvz., Teismo Didžiosios kolegijos 2006 m. kovo 16 d. sprendimas byloje *Ždanoka prieš Latvija*).

Pareiškėjo skundus dėl tariamų Konvencijos 6 (teisė į teisingą bylos nagrinėjimą), 7 (nėra bausmės be įstatymo), 13 (teisė į veiksmingą teisinės gynybos priemonę) straipsnių bei 7 Protokolo 4 str. (teisė nebūti dukart teisiamam ar nubaustam už tą patį nusikaltimą) pažeidimų, taip pat skundą pagal 1 Protokolo 3 str. dėl apribojimo dalyvauti Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimuose Teismas, remdamasis Konvencijoje nustatytais nepriimtumo kriterijais, atmetė.

Teismas taip pat konstatavo, kad šioje byloje pats Konvencijos pažeidimo pripažinimas laikytinas pakankamu žalos atlyginimu pareiškėjui, nors pareiškėjas buvo reikalavęs atlyginti jo tariamai patirtą neturtinę ir turtinę žalą.

Kudrevičius ir kiti prieš Lietuvą [DK], peticijos Nr. 37553/05, 2015-10-15)

Teismo 17 teisėjų Didžioji kolegija vienbalsiai konstatavo, kad Konvencijos 11 straipsnis (susirinkimų ir asociacijos laisvė) nebuvo pažeistas, pažymint, kad peticija atskirai pagal Konvencijos 7 straipsnį (nėra bausmės be įstatymo) nenagrinėtina.

Primintina, kad 7 teisėjų kolegijos EŽTT 2013 m. lapkričio 26 d. sprendimu byloje *Kudrevičius ir kiti prieš Lietuvą* buvo konstatuotas Konvencijos 11 str. pažeidimas, nusprendus, kad pareiškėjų patraukimas baudžiamojon atsakomybėn ir jų nuteisimas už kelių blokavimą nebuvo proporcinga ir būtina priemonė. Pareiškėjams priteista po 2 000 eurų neturtinės žalos atlyginimo. Atsižvelgdamas į tai, kad Teismas Konvencijos 11 str. pažeidimą pripažino tik 1 balso persvara (4 prieš 3) bei į 3 teisėjų atskirąją nuomonę, Lietuvos Respublikos Vyriausybės atstovas EŽTT 2014 m. vasario 26 d. kreipėsi į Teismą su prašymu perduoti minėtą bylą nagrinėti Teismo Didžiajai kolegijai. 2014 m. balandžio 14 d. 5 EŽTT teisėjų sprendimu prašymas tenkintas.

Didžiosios kolegijos sprendime Teismas, atsižvelgdamas į tai, kad pareiškėjai buvo patraukti baudžiamojon atsakomybėn ir nuteisti už veiksmus, pažeidžiant viešąją tvarką demonstracijų metu (magistralinių kelių blokada), kuriuose nebuvo smurto, nusprendė, kad Konvencijos 11 str., garantuojantis susirinkimų laisvę, taikytinas. Toks pareiškėjų nuteisimas prilygo jų susirinkimų laisvės apribojimui, kuris gali būti pateisinamas Konvencijos 11 str. požiūriu, jei yra nustatytas įstatyme, siekia Konvencijos 11 str. nustatytų teisėtų tikslų ir yra būtinas demokratinėje visuomenėje tiems tikslams pasiekti (proporcingas).

Pirmiausia, vertindamas ar toks apribojimas buvo numatytas įstatyme, Teismas pažymėjo, kad atsakomybė už tokį pareiškėjų elgesį buvo įtvirtinta BK 283 str. 1 d., numatančioje šiurkštų viešosios tvarkos pažeidimą. Nors šios normos sudėtis yra plati, jos taikymas šiuo atveju nebuvo nei savavališkas, nei nuspėjamas, nors sudėtis ir taikyta pirmą kartą. Be to, Teismas atkreipė dėmesį, kad pareiškėjai apie tokią demonstracijos organizatoriams taikomą atsakomybę buvo iš anksto įspėti.

Antra, Teismas nusprendė, kad pareiškėjų patraukimu baudžiamojon atsakomybėn ir nuteisimu buvo siekta teisėtų tikslų – užtikrinti viešąją tvarką ir kitų asmenų teisių ir laisvių apsaugą.

Trečia, vertindamas ar pareiškėjų susirinkimų laisvės apribojimas buvo būtinas demokratinėje visuomenėje (proporcingas), Teismas vadovavosi savo praktikoje dėl Konvencijos 11 straipsnio taikymo suformuotais bendraisiais principais ir vertino, kad:

- 1) valdžios institucijos buvo iš anksto išdavę demonstracijos organizatoriams leidimus rengti demonstracijas nustatytu laiku ir nustatytose vietose, esančiose netoli nuo Kauno-Marijampolės-Suvalkų, Vilniaus-Klaipėdos ir Panevėžio-Pasvalio-Rygos automagistralių;
- 2) pareiškėjų elgesys gegužės 21 d., perkėlus demonstracijas ant minėtų automagistralių ir jas užblokavus sunkiąja žemės ūkio technika, aiškiai pažeidė leidimais nustatytas sąlygas, juo labiau, kad tai nebuvo demonstrantų spontaniškas protestas, iššauktas poreikio nedelsiant imtis atsakomųjų veiksmų į konkrečią susiklosčiusią situaciją. Reikšmės turėjo ir tai, kad pažeidimas truko ilgai – trys pagrindiniai šalies magistraliniai keliai buvo blokuojami 48 val. Teismas pritarė nacionaliniams teismams, kad pareiškėjai turėjo alternatyvias teises priemones savo interesams apginti, pavyzdžiui, kreiptis į administracinius teismus. Palyginęs šią bylą su kitomis savo nagrinėtomis bylomis, kuriose konstatuota, kad demonstracija gali iki tam tikros ribos sutrikdyti kasdienį gyvenimą, taip pat ir kelių eismą, Teismas atkreipė dėmesį, kad šioje byloje tyčiniu kelių blokavimu pareiškėjai tik siekė priversti Vyriausybę sutikti su ūkininkų reikalavimais, kadangi žemės ūkio technika nuo kelių buvo patraukta iškart, kai tik demonstracijų dalyviams buvo pranešta apie sėkmingą derybų pabaigą. Teismo nuomone, nors pareiškėjų veiksmuose nebuvo smurto požymių, beveik visiškai trijų pagrindinių greitkelių blokada, nepaklūstant policijos nurodymams bei nepaisant kitų eismo dalyvių poreikių ir teisių, prilygo elgesiui, kuris Teismo jurisprudencijos požiūriu laikytinas „smerktinu“ ir pateisinančiu net ir baudžiamosios atsakomybės taikymą.
- 3) valdžios institucijos, nepaisant smerktino pareiškėjų elgesio, parodė ypatingą toleranciją jų atžvilgiu, taip pat tinkamai įvykdė savo pozityvias pareigas – užtikrino visų piliečių saugumą ir tai, kad susirinkimai vyktų taikiai.
- 4) įvertinus kitų valstybių, Konvencijos narių, teisinį reguliavimą, vieningos praktikos dėl atsakomybės – administracinės ar baudžiamosios – už magistralinių kelių eismo sutrikdymą nenustatyta, tad Lietuvos valdžios institucijos, patraukusios pareiškėjus baudžiamojon atsakomybėn, neperžengė šioje srityje suteiktos plačios vertinimo laisvės. Teismas atsižvelgė ir į tai, kad pareiškėjams paskirtos sankcijos nebuvo griežtos - kiekvienam pareiškėjui buvo paskirta 60 parų arešto bausmė, jos vykdymą atidedant vienerių metų laikotarpiui, įpareigojant be institucijos, prižiūrinčios bausmės vykdymo atidėjimą, sutikimo neišvykti iš gyvenamosios vietos ilgiau kaip septynioms paroms.

Atsižvelgdamas į išdėstytų argumentų visumą, Teismas nusprendė, kad nuteisdamos pareiškėjus už jų elgesį 2003 m. gegužės 21-23 d. demonstracijų metu, – už riaušes, Lietuvos valdžios institucijos užtikrino teisingą pusiausvyrą tarp siekiamų teisėtų tikslų – „viešosios tvarkos pažeidimų prevencijos“ ir „kitų asmenų teisių ir laisvių apsaugos“ iš vienos pusės ir susirinkimų laisvės reikalavimų iš kitos. Teismas konstatavo, kad jos savo sprendimus grindė tinkamu faktų vertinimu bei pakankamais ir reikšmingais bylai argumentais, todėl neperžengė šioje srityje suteiktos plačios vertinimo laisvės ir nepažeidė Konvencijos 11 straipsnio.

Vasiliauskas prieš Lietuvą ([DK], peticijos Nr. 35343/05, 2015-10-20)

Teismas 9 balsais prieš 8 nusprendė, kad buvo pažeistas Konvencijos 7 str. (nėra bausmės be įstatymo).

Pareiškėjas V. Vasiliauskas 2005 m. buvo nuteistas pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 99 str. (genocidas) už tai, kad 1953 m., tarnaudamas LTSR valstybės

saugumo ministerijoje (MGB), dalyvavo Lietuvos partizanų nužudyme, t.y. politinei grupei priklausiusių pasipriešinimo sovietų okupacinei valdžiai dalyvių fiziniame sunaikinime.

Remdamasis Konvencijos 7 str., pareiškėjas Teismui skundėsi, kad Lietuvos teismai jo byloje pritaikė platesnę genocido nusikaltimo sampratą, kuri neatitiko šio nusikaltimo sampratos pagal viešąją tarptautinę teisę, t.y., apėmė ir politinę grupę, kuriai nacionaliniai teismai priskyrė partizanus, genocidą. EŽTT vertindamas konkretaus pareiškėjo nuteisimo už genocidą suderinamumą su Konvencijos 7 str. garantijomis, šioje byloje nenagrinėjo Lietuvos partizanų grupės specifikos ir nevertino, ar Lietuva pagrįstai partizanų atžvilgiu vykdytas represijas Sovietų okupacijos metais prilygino genocidui.

Teismas nustatė, kad yra akivaizdu, jog V. Vasiliauskas buvo nuteistas, remiantis nacionaliniu įstatymu (BK 99 str.), kuris 1953 m. negaliojo, todėl šios teisinės nuostatos buvo pritaikytos retrospektyviai. Konvencija draudžia taikyti baudžiamuosius įstatymus atgal kaltinamojo nenaudai, todėl Teismas vertino, ar pareiškėjo nuteisimas turėjo pagrindą tarptautinėje teisėje, kaip ji buvo suprantama 1953 metais. Nors veikos padarymo metu genocido nusikaltimas tarptautinėje teisėje buvo aiškiai apibrėžtas (kodifikuotas 1948 m. Jungtinių Tautų konvencijoje dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį, toliau – Genocido konvencija, įsigaliojusioje 1951 m.), todėl Konvencijos požiūriu V. Vasiliauskui šis teisinis reglamentavimas buvo prieinamas, tačiau Teismo manymu, pareiškėjas negalėjo numatyti, kad jis gali būti nuteistas už genocidą pagal partizanų nužudymo metu galiojusią tarptautinę teisę. Pažymėtina, kad tarptautinės sutarties nuostatos dėl genocido sampratos neapėmė „politinių“ grupių, be to, tarptautinė paprotinė teisė nebuvo aiški, nes genocido sampratos požiūriu nuomonės buvo išsiskyrę. Teismas nebuvo įtikintas, kad Lietuvos teismų pateiktas genocido nusikaltimo išaiškinimas V. Vasiliausko baudžiamojoje byloje buvo suderinamas su 1953 m. galiojusia genocido samprata: nors Lietuvos teismai patikslino kaltinimą tuo požiūriu, kad Lietuvos partizanai priskirtini „lietuvių tautos atstovams“, tai yra nacionalinei grupei, kuriai yra suteikiama Genocido konvencijos apsauga, tačiau nebuvo pateiktas sąvokos „atstovai“ turinio išaiškinimas, nepateiktas ir istorinis ar faktinis pagrindimas, kaip Lietuvos partizanai atstovavo lietuvių tautai. Teismas pažymėjo, kad Lietuvos teisėje įtvirtinta genocido samprata neturėjo pagrindo tarptautinėje teisėje, atsižvelgiant į 1948 m. Genocido konvencijos nuostatas, be to, per Lietuvos nepriklausomybės laikotarpį ji buvo laipsniškai plečiama. Todėl, Teismo manymu, V. Vasiliausko nuteisimas buvo nepateisinamas Konvencijos 7 str. požiūriu.

Atsižvelgęs į pareiškėjo sumokėtą kompensaciją nužudytų partizanų giminaitei, kurią buvo priteisę Lietuvos teismai, Teismas priteisė pareiškėjui 10 072 eurų turinės žalos atlyginimui. Pareiškėjui taip pat priteista 2 450 eurų patirtoms bylinėjimosi išlaidoms atlyginti.

Atsižvelgiant į Konvencijos 45 str. 2 d. ir Teismo reglamento 74 taisyklės 2 d., prie šio sprendimo pridedamos šios atskirosios nuomonės:

a) Teisėjų **Villiger, Power-Forde, Pinto de Albuquerque ir Kūrio** atskirojoje nuomonėje nesutinkama su tuo, kad buvo pažeistas Konvencijos 7 str., nes, jų manymu, pareiškėjo nuteisimas už genocidą buvo pagrįstas veikos padarymo metu galiojusia tarptautine teise ir todėl buvo numatomas.

Teismo sprendimas vertinamas kaip pernelyg formalistinis požiūris į Lietuvos partizanus, vertinant juos kaip bet kurią politinę grupę *per se*, neatsižvelgiant, kad tie patys asmenys priskirtini asmenų grupėms, saugomoms pagal Genocido konvencijos II straipsnį. Šiuo atžvilgiu prieštaraujantys teisėjai pažymėjo negalintys sutikti, kad tuo atveju, kai minėtos Konvencijos saugoma asmenų grupė (tauta) ginasi nuo jos sunaikinimo, mobilizuodama pasipriešinimo judėjimą, šis rezistencijos aktas laikytinas tik „politine grupe“, nebepatenkančia į Genocido konvencijos reguliavimo dalyką. Taip aiškinti Genocido konvenciją ir Konvencijos nuostatas reikštų pernelyg formalistinį aiškinimą, nesuderinamą su jų dvasia ir paskirtimi. Ypatingas dėmesys atkreipiamas į tai, kad pagal Genocido konvenciją genocidu laikoma veika,

kuria siekiama ir *iš dalies* sunaikinti kokią nors Konvencijos saugomą grupę, atkreipiant dėmesį į kitų tarptautinių teismų ir tribunolų praktiką, pagal kurią sąvoka „iš dalies“ vertinama ne tik pagal kiekybinį kriterijų, bet ir atsizvelgiant į tam tikros grupės reikšmę. Pabrėžiama, kad nors Lietuvos baudžiamieji teismai nevertino klausimo, ar partizanai laikytini pakankamai reikšminga grupe, kurios sunaikinimas turėtų reikšmę visai lietuvių tautai, į šį klausimą teigiamai atsakė *Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas*, pripažindamas organizuotą rezistenciją – tautos savigynos forma, o partizanus – politinės ir karinės nacionalinės kovos už laisvę struktūros lyderiais, pažymėdamas, kad turi būti atsizvelgiama į šios grupės reikšmingumą visai atitinkamai nacionalinei grupei (lietuvių tautai).

Atskiras nuomones pareiškę teisėjai pritardami šiam Konstitucinio Teismo vertinimui, padarė išvadą, kad Lietuvos teismų pateiktas partizanų sunaikinimo siekio vertinimas kaip ypatingai reikšmingos Genocido konvencijos saugomos dalies grupės sunaikinimo, laikytinas suderinamu su tarptautine teise ir toks aiškinimas galėjo būti numatomas veikos padarymo metu, tai yra 1953 m.

b) Prieštaraujamoje teisėjos *Ziemele* nuomonėje, kurioje iš esmės pritariama pirmiau aptartai Teisėjų *Villiger, Power-Forde, Pinto de Albuquerque ir Kūrio* atskirajai nuomonei, atkreipiamas dėmesys į keletą papildomų aspektų. Teisėja kritiškai vertina Teismo atliktą išsamų vertinimą, ar 1948 m. Genocido konvencija apėmė politines grupes, nes tikrasis šios bylos klausimas buvo kitas – ar Lietuvos partizanai laikytini tokia grupe, kurios egzistencija buvo reikšminga visos lietuvių tautos išlikimui. Teisėja apgailestauja, kad Teismas šio klausimo neišnagrinėjo. Atsakius į šį klausimą būtų aišku, ar Lietuvos partizanai laikytini dalimi tokios grupės, kuri būtų saugoma pagal Genocido konvenciją.

Teisėja kritiškai pasisako dėl Teismo pateiktos išvados, kad nacionalinių teismų argumentacija nebuvo pakankama, kad įtikintų Teismą, jog 1953 m. Lietuvos partizanai sudarė ypač reikšmingą nacionalinės grupės dalį. Atkreipdama dėmesį į šiuo požiūriu pateiktus nacionalinių teismų vertinimus (Apeliacinio teismo – kad partizanai priskirtini ne tik politinei, bet ir nacionalinei ir etninei grupėms, LAT, kad į BK 99 str. įtraukus socialines ir politines grupes, neketinta plėsti 1992 m. įstatyme įtvirtintos genocido sampratos), į Vyriausybės pateiktus argumentus, teisėja daro išvadą, kad šioje byloje apribojus analizę vien politine grupe, vertinant ją izoliuotai nuo nacionalinės grupės sampratos, buvo klaidingas požiūris Lietuvos pokario metų įvykių kontekste. Teisėja atkreipė dėmesį, kad užuot apsiribojęs savo vaidmeniu patikrinti, ar nacionalinių teismų pateiktas genocido aiškinimas buvo suderinamas su Konvencija, Teismas reinterpreto Lietuvos teisę ir Konstitucinio Teismo išvadą.

c) Jungtinėje prieštaraujamoje teisėjų *Sajó, Vučinić ir Turković* nuomonėje teigiama, kad peticija turėjo būti paskelbta nepriimtina pagal Konvencijos 35 str. 1 ir 4 dalis, laikant Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 18 d. nutarimą veiksminga teisinės gynybos priemone, kurią turėjo panaudoti pareiškėjas.

d) Prieštaraujamoje teisėjos *Power-Forde* nuomonėje teigiama, kad Teismo tinkamas neįvertinimas Lietuvos teismų argumentų dėl partizanų vaidmens ginant lietuvių tautą ir prieitos išvados grindimas vien pernelyg formalistiniu Lietuvos partizanų vertinimu kaip politinės grupės, yra apgailėtinas.

e) Prieštaraujamoje teisėjo *Kūrio* nuomonėje pažymimas papildomas aspektas dėl Teismo sprendimo 179 punkto, kuriame teisėjo vertinimu, yra suformuluotas lemiamas argumentas, kuriuo grindžiamas daugumo sprendimas nustatyti Konvencijos pažeidimą. Minėtame punkte Teismo dauguma atkreipia dėmesį į Lietuvos teismų pateikiamą genocido nusikaltimo aiškinimą pareiškėjo byloje, konkrečiai į Lietuvos apeliacinio teismo teiginį, kad Lietuvos partizanų priskyrimas politinei grupei buvo netikslus, nes jie taip pat laikytini lietuvių tautos, tai yra nacionalinės grupės atstovais, kartu pažymėdama, kad, daugumos nuomone, Apeliacinis teismas nepaaiškino sąvokos „atstovai“ turinio, nepateikė istorinio ar faktinio pagrindimo, kaip Lietuvos partizanai atstovavo lietuvių tautai, to nepadarė ir Aukščiausiasis teismas.

Teisėjo E. Kūrio manymu, Teismo reikalaujamas istorinis ir faktinis pagrindimas, kaip Lietuvos partizanai atstovavo lietuvių tautai, yra savaiame aiškus ir nereikalaujantis jokio papildomo įrodinėjimo. Lietuvoje šie faktai sužinomi mokykliniame amžiuje, tiesa, jie nebūtinai turi būti žinomi Strasbūre, tačiau tai paties Strasbūro problema. Teisėjo vertinimu, šia netvirta ir dirbtine prielaida, kad nacionaliniai teismai pernelyg glaustai vertinę, kaip partizanai atstovavo lietuvių tautai, neįrodė, kad partizanai atstovavo lietuvių tautai, grindžiama visa teisinio argumentavimo grandinė, pagrindžianti Konvencijos pažeidimą. Teisėjo vertinimu, ji tiesiog neįtikina. Laikomas Europos sąžine Strasbūro teismas, teisėjo manymu, turėjo įprasminti žuvusių partizanų gyvybes, tačiau šiuo apgailėtiniu sprendimu to nepadarė.